

NOTE METODICE: TRANSPUNEREA SCENICĂ A UNUI OBICEI POPULAR

Diana BUNEA*Academia de Muzică, Teatru și Arte Plastice din Chișinău*

The university course of traditional customs is taught at the traditional canto faculty since already fifteen years. The main purpose of this subject is to study the musical repertoire of the Romanian customs and to stage a piece of some custom. In this article the author is proposing different methods of achieving these purposes, broaching also a couple of problematic moments.

Cursul universitar *Obiceiuri populare* inițiat de Gleb Ceacovschi-Mereșanu este predat la specialitatea canto popular deja de mai bine de cincisprezece ani. Pe parcursul acestei perioade au fost elaborate scenarii și puse în scenă spectacole după un larg repertoriu al obiceiurilor populare, printre care cele calendaristice de iarnă – Colindatul, Căprița, Căluțul, Șezătoarea; de primăvară-vară – Lăzărelul, Caloianul, Călușarii; din ciclul familial – principalele ceremonialuri nupțiale, ritualuri și genuri din folclorul copiilor și folclorul păstoresc. Majoritatea spectacolelor au fost foarte bine apreciate și au avut succes, deși au rămas a fi reprezentații „pentru o singură zi”, în virtutea caracterului didactic al acestora.

În cadrul acestui curs universitar este preconizată studierea tuturor obiceiurilor populare românești, accentul fiind pus pe elementul practic, pe apropierea maximă a studenților de ritualul propriu-zis. *Partea teoretică* include materiale grupate după mai multe aspecte cum sunt *originea, modul, timpul și locul desfășurării, componența și specificul cetelor, clasificarea, particularitățile zonale și locale, trăsăturile poetice și muzicale, stilul interpretării* ș.a.

Printre principalele *obiective practice* ale disciplinei se enumeră:

- studierea unui *repertoriu muzical* cât mai divers al obiceiurilor,
- alcătuirea unor *scenarii* după acestea și, la anul IV,
- *punerea în scenă* a unui obicei popular sau al unui fragment al acestuia, în baza unui scenariu alcătuit de fiecare absolvent.

Aceste cerințe, conforme cu programul de studiu, necesită posedarea unor calități și depunerea unor eforturi deosebite atât din partea studenților, cât și din partea profesorului. Este evident că spectacolul de licență prezentat de către studenți reprezintă nu doar rezultatul studiilor, ci și al unui destul de mare volum de lucru adăugător, efectuat pe parcursul celor patru ani de studiu. Și aici avem în vedere, în primul rând, eforturile personale, constante ale studenților care, în timpul vacanțelor, pleacă în expediții folclorice, colectând folclor și diferite informații cu caracter etnografic, la obiectul dat. Este îmbucurător faptul că multe dintre spectacolele realizate au fost montate după materialele expedițiilor studențești. Aceste materiale, alături de cursul teoretic, practic (repertoriu) și studiul surselor bibliografice, constituie baza întregului proces de studiu la această disciplină.

Pregătirea unui spectacol după un obicei popular include mai multe etape:

I. Etapa preliminară – se va acorda o atenție sporită următoarelor elemente:

1. Studierii detaliate a tuturor *componentelor extramuzicale* specifice obiceiului popular: modul și forma de desfășurare, anotimpul, timpul și locul interpretării, componența cetei, interpretării, costumele și „recuzita” populară, contextul social sau familial, implicațiile funcționale și semantice ale obiceiului.

2. Studierii *componentelor muzicale* ale obiceiurilor: a textelor și a conținutului acestora, a melodiilor și structurilor morfologice, a repertoriului diferențiat pe vârste și zone sau subzone folclorice, analizei melodiilor din punct de vedere interpretativ și stilistic.

3. Una dintre condițiile primordiale în crearea unui scenariu după un obicei popular este *respectarea autenticității sursei folclorice*, prin care înțelegem, în primul rând, sesizarea tuturor elementelor originale, „neaoșe”, definitorii ale vieții rurale, a comunității tradiționale, delimitarea acestora de tot ce este străin, suprapus, modernizat; mai apoi – documentarea riguroasă asupra modului de desfășurare a obiceiului, în prezent și în trecut – fapt care presupune nu doar anchetarea și interviuarea, înregistrarea obiceiului direct de la „sursă”, ci și studierea materialelor bibliografice și a repertoriului, inclusiv din culegerile de folclor și

din materialele de arhivă. Anume respectarea autenticității este o condiție de bază a realizării unui astfel de spectacol. Una din *metodele* recomandate și utilizate cu succes de către studenți, după cum am arătat mai sus, este cercetarea pe teren - interviuarea, anchetarea, înregistrările video-audio, în timpul expedițiilor folclorice.

II. Etapa alcătuirii scenariului – presupune întâi de toate:

1. *Elaborarea unei dramaturgii și stabilirea personajelor*, conform modului de desfășurare a obiceiului sau al unui fragment al acestuia; schițarea în scris a scenelor și a dialogurilor principale, trasarea unor linii (principale și secundare) de subiect, delimitarea unor momente certe de ritual (și, eventual, de nonritual).

E de menționat că în acest proces sunt absolut necesare marcarea și accentuarea în scenariu a momentelor esențiale ce țin de *funcționalitatea obiceiului*. Mai mult - dacă scenariul permite formarea unor astfel de dialoguri - să fie inclus, cât se poate de detaliat și explicit, un „mesaj informațional”, adresat publicului, care ar conține date despre „sensul” ritualului și importanța lui în viața socială sau personală a actanților, „rosturile” lui benefice, augurale etc. Toți participanții la interpretarea unui ritual, alături de spectatori, fără de care – fapt extrem de important de accentuat aici – nu poate avea loc acesta, se situează, în astfel de momente, „în afara timpului”, conștientizând „suflul profund național” al obiceiului, în convingerea că participă și contribuie la păstrarea și transmiterea acestui valoros patrimoniu popular generațiilor viitoare.

2. *Cunoașterea și respectarea unui șir întreg de reguli și principii ce țin de dramaturgie, scenografie, actorie și regie* – reguli inerente, totodată, și a structurilor oricărui obicei popular, ca spectacol „unic în diversitatea sa”, ce are profunde caractere ale sincretismului arhaic. Astfel, studentul trebuie să dea dovadă de prezența unor aptitudini speciale, să se „transpună” în lumea satului, să o privească, oarecum, cu ochi de „dramaturg”, „scenarist” etc. El va aborda o viziune amplă și de ansamblu asupra întregului, va fixa momentele esențiale ale ritualului, va generaliza și, totodată, va detalia și evidenția anumite segmente verbal-muzicale, va crea o galerie de personaje „vii”, conturând caracterul fiecăruia, notând fiecare replică din cadrul dialogurilor ș.a.m.d. De asemenea, studentul trebuie să cunoască subtilitățile limbii vorbite, dar și a celei literare. Astfel, pe lângă o foarte bună cunoaștere a obiceiurilor și a variantelor regionale, „dramaturgul” – student trebuie să mai știe să îmbine într-un mod cât mai firesc și desăvârșit, cât mai insesizabil, mai autentic posibil fiecare din aceste momente.

3. Un alt moment este legat și de *alegerea și pregătirea costumelor, detalierea recuzitei*, care are deseori un caracter ritualic (acestea pot fi diferite obiecte sau chiar bucate speciale, utilizate în cadrul unui obicei – colaci, flori, buchete, inele, daruri, spice sau boabe de grâu, steag al cetii ș.a.; mai apoi – sarmale, pilaf, balabuște, babă, turte cu mac, plăcinte etc.).

4. O atenție specială se va acorda *proiectării scenografice*, stabilirii mobilierului și a interiorului „casei mari” unde de multe ori se poate desfășura obiceiul. Spre exemplu, în ceremonialurile nupțiale este necesară prezența zestrei (perne, țolișoare, covoare mari sau scoarțe mai mici etc.), ca unul din momentele esențiale ale obiceiului. Remarcăm aici că de fiecare dată, toate aceste recuzite și chiar mobilier au fost aduse de către studenți sau profesor de la țară, de la persoane care mai știu a confecționa, păstrând și prețuind valorile populare. Anume de acest element depinde în mare măsură frumusețea și caracterul spectacular al reprezentației. Studenții își dau toată străduința și deseori aduc în scenă adevărate „perle etnografice”.

5. *Selectarea repertoriului muzical-poetic și intercalarea acestuia în scenariu*. Partea muzicală, de fapt, reprezintă „miezul” spectacolului. Există o mulțime de variante ale unui și aceluiași obicei, ele fiind diferite de la sat la sat, de la ceată la ceată, de la o interpretare la alta. Această etapă este deseori cea mai dificilă pentru studenți, pentru că implică mai mulți factori. În acest moment, profesorul trebuie să intervină, ținând sub observație acest proces. Este mai mult decât necesar ca repertoriul muzical al unui obicei montat în scenă să provină dintr-o singură zonă folclorică sau chiar să fie din unul și același sat.

O altă latură a acestei etape este și respectarea *contextului interpretării* - corespunderea conținutului textului cântat cu ceremonialul respectiv, păstrând astfel o legătură organică între textul vorbit și cel cântat. Dialogurile, frazele din cântece nu trebuie să fie banale, sterile, „de umplutură”, ci să poarte un caracter firesc, să fie interesante, informative (poate chiar explicative, spre exemplu, să conțină o „învățătură” a unui personaj mai în vârstă, o amintire a acestuia, adresată celor tineri etc.) și nu în ultimul rând să conțină - în funcție de obicei - și o anumită tentă umoristică, o „vorbă de duh” care este prezentă în majoritatea obiceiurilor populare.

În afară de aceasta, este foarte important faptul că aceste melodii vor fi *interpretate de studenții însăși*, deci, ele trebuie să corespundă și caracterului artistic, capacităților vocale, diapazonului acestora.

III. Cea de-a treia etapă include punerea în scenă a spectacolului, proces ce implică, la rândul său, câteva faze:

Distribuirea rolurilor (a textelor și a melodiilor); *precizarea detaliilor legate de costume și recuzită*; lucrul asupra *mișcării în scenă* și - dacă este prevăzut de scenariu - asupra *elementului coregrafic*. În continuare, urmează *lucrul migălos asupra textului* (vorbirea, accentele, intonația, pauzele, intercalarea textului cu interpretarea melodiilor etc.) și *racordarea mișcării scenice cu textul, muzica și dansul* integrate în spectacol.

O problemă aparte care apare odată cu această fază constă în faptul că alcătuitorul de scenariu este limitat în a-și alege protagoniștii dintre studenții de la canto popular, unde, se știe, numărul fetelor depășește pe cel al băieților. Deci, deja din faza de alcătuire a scenariului, absolvenții trebuie să țină cont și de acest fapt. În unele cazuri, pot fi incluși și actori sau dansatori invitați.

Printre dificultățile ce apar în această etapă se enumeră și cea legată de faptul că, deși studenții de la canto popular au în programul de studiu unele obiecte ce țin de actorie (care apar și dispar periodic din program) ei, totuși, sunt „orientați” spre o activitate de soliști, aceste discipline fiind tratate ca secundare. Aceste probleme se discută de mai mulți ani, însă până acum nu s-a găsit soluția optimală pentru „funcționarea” reală a acestora.

Astfel, ajungând la anul IV, la montarea scenică a spectacolului de licență privind obiceiurile populare, studentului deseori îi este foarte greu să aplice cunoștințele acumulate la obiectele de profil actoresc și să le racordeze la cerințele înaintate față de obiectivele propuse la ritualuri. Una dintre soluții, credem, ar fi conlucrarea, pe parcursul anilor de studiu, a profesorilor ce predau, pe de o parte, disciplinele obiceiuri, canto popular, folclor muzical și, pe de alta, disciplinele de profil teatral, desfășurarea unor „laboratoare de creație” etc.

Practica demonstrează că mulți dintre absolvenții noștri devin și conducători de ansambluri folclorice, care, în activitățile lor, presupun și montarea unor spectacole folclorice. Deci, noțiunile elementare ale artei scenice - arta vorbirii, regie și dramaturgie, mișcare scenică, dans – sunt absolut necesare pentru viitoarele lor activități. Unii consideră că un spectacol popular adevărat nu cere să fii actor, regizor, scenarist sau dansator profesionist și, desigur, vor avea dreptate într-o anumită măsură. Totuși, condiția de instituție superioară de învățământ presupune, în primul rând, și condiția educării unor profesioniști în domeniu. Astfel, așa cum cântarea populară are nevoie de o instruire profesionistă, așa și disciplina *Obiceiuri populare* necesită o abordare serioasă, profesionistă, atât din partea profesorilor, studenților, dar și a factorilor de decizie. În această ordine de idei, astăzi se impune introducerea în programul de studiu a cântăreților de muzică populară, a unor obiecte de profil actoresc și regizoral, care să conțină, cel puțin, un minimum de noțiuni și informații în domeniu. Considerăm acestea ca fiind absolut necesare pentru absolvenții de la canto popular, în orice activitate legată de profesia pe care și-au ales-o. De altfel, secția canto academic dintotdeauna a avut în programul de studiu toate aceste discipline.

Rezultatul final al acestui proces extrem de migălos, care cere de la echipa profesor-studenți o abordare cât se poate de serioasă, competentă, profesionistă și, nu în ultimul rând, de suflet, a unui obicei popular adus în scenă, este spectacolul de licență, care se desfășoară an de an, la academia noastră. Să nu uităm că publicul este, în ultimă instanță, cel care-și spune cuvântul în aprecierea acestuia. Astfel, protagoniștii au și misiunea de a informa, de a forma gustul și de a completa cunoștințele spectatorului, depunându-și pentru aceasta tot sufletul, toată dragostea de țară și de neam, de cultura lui populară.

Bibliografie:

1. Bârlea O. Metoda de cercetare a folclorului. - București: Editura pentru literatură, 1969. - 325 p.
2. Ciobanu Gh. Folclorul muzical și continuitatea poporului român // REF. - 1988. - Nr.4. - P.299-311.
3. Constantinescu N. Conceptul de text folcloric // REF. - 1983. - Nr.1.
4. Cosma V. Două milenii de muzică pe pământul României. - București, 1977.
5. Fochi A. Estetica oralității. - București: Editura Minerva, 1980. - 414 p.
6. Imagini și permanențe în etnologia românească. - Chișinău: Editura Știința, 1992. - 371 p.
7. Popescu A. Obiceiurile populare – acte de comunicare // REF. - 1985. - Nr.1. - P.26-36.
8. Vrabie Gh. Folclorul. Obiect, principiu, metodă, categorii. - București: Editura Academiei RSR, 1970. - 555 p.

Prezentat la 29.06.2010